

ДІЯЛЬНІСТЬ ГРОМАДСЬКИХ ОБ'ЄДНАНЬ ЯК ІНДИКАТОР РОЗВИТКУ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ

Анотація. Проаналізовано стан розвитку та характер діяльності громадських об'єднань в Україні, висвітлено причини та наслідки їх політизації, розкрито проблеми взаємодії неурядових організацій з органами державної влади.

Ключові слова: громадські об'єднання, громадські організації, громадянське суспільство, державна влада, взаємодія, демократія.

Аннотация. Анализируется состояние развития и характер деятельности общественных объединений в Украине, освещаются причины и последствия их политизации, раскрываются проблемы взаимодействия неправительственных организаций с органами государственной власти.

Ключевые слова: общественные объединения, общественные организации, гражданское общество, государственная власть, взаимодействие, демократия.

Abstract. The article analyzes the development and nature of activities of public associations in Ukraine, highlights the causes and consequences of their politicization, reveals the problems of interaction between the non-governmental organizations and public authorities.

Keywords: public associations, non-governmental organizations, civil society, the government, interaction, democracy.

Постановка проблеми. З огляду на сучасну суспільно-політичну ситуацію в Україні проблема функціонування інститутів вітчизняного громадянського суспільства з кожним роком набуває дедалі більшої актуальності та практичного значення. Доволі суперечливим у суспільно-політичному житті України є значення громадських організацій. З одного боку, вони є важливою складовою громадянського суспільства, тісно пов'язані з політичною системою суспільства та відіграють важливу роль у становленні демократії, захисті прав і свобод громадян. З іншого боку, їх діяльність здебільшого не має ні суспільної підтримки, ані державної. З огляду на це, актуалізується питання про визначення пріоритетів вітчизняних неурядових організацій у суспільному житті та рівня їх залученості до політичних процесів як показника розвинутої політичної культури та громадянської активності українців. Особливою гостроти набуває питання спроможності українських громадських об'єднань виступати представниками інтересів держави і громадськості, а не окремих політичних сил.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Відзначаючи доволі потужний масив вітчизняних наукових публікацій з різноманітних аспектів становлення громадянського суспільства в Україні [1—2], маємо зауважити, що питання діяльності громадських організацій та їх участі у суспільно-політичному житті країни аналізуються дослідниками як з теоретичного погляду (визначення умов взаємодії влади з організаціями громадянського суспільства), так і з огляду на практичну значущість (аналіз конкретних механізмів і ресурсів залучення громадських структур до процесу ухвалення владних рішень на державному та місцевих рівнях).

Мета дослідження — аналіз функціонування громадських організацій в Україні, теперішніх проблем і напрямів оптимізації діяльності неурядового сектора в контексті формування громадянського суспільства в Україні.

* Kalinicheva, H. I., Ph. D. in History, Associate professor, State Establishment «Institute of World History of the National Academy of Sciences of Ukraine», Kyiv, Ukraine. kaligali@ukr.net

Основні результати дослідження. У Законі України «Про громадські об'єднання» вказується, що громадське об'єднання — це добровільне об'єднання фізичних та/або юридичних осіб приватного права для здійснення та захисту прав і свобод, задоволення суспільних, зокрема економічних, соціальних, культурних, екологічних та інших інтересів. Громадське об'єднання за організаційно-правовою формою утворюється як громадська організація або громадська спілка [3, ст. 1]. У політологічній літературі доволі часто як синонім поняття «громадські об'єднання» використовуються поняття «громадські організації», «неурядові організації» (НУО), «недержавні організації», «третій сектор».

Свого часу Ю. Хабермас зауважував, що «громадськість, створюючи нові структури цивільного суспільства, тим самим протистоїть зазіханням держави, деспотизму абсолютизму, авторитаризму на права людини і висуває на перший план гуманістичні умови та цінності, немеркантильне, високодуховне, моральне поведіння, самосвідомість, самовизначення, волю і гідність окремої особистості» [4, с. 225]. Саме у цьому контексті варто розглядати роль і значення «третього сектора» — неформальних, неурядових, некомерційних організацій у розбудові громадянського суспільства в Україні як показника формування української політичної нації.

У демократичному суспільстві громадські об'єднання виконують подвійну роль: вони є необхідною умовою і невід'ємною складовою конституційно визначеного політичного процесу та формальної політичної структури демократичної держави. У той чи той спосіб НУО покликані розв'язувати ті проблеми, котрі не дістають належної уваги в державі.

Офіційно в Україні фіксується зростання кількості зареєстрованих об'єднань громадян. Наприклад, за даними Єдиного державного реєстру установ та організацій України, оприлюдненими Державною службою статистики України, станом на 10 травня 2013 р. в Україні було зареєстровано (включно з міжнародними, всеукраїнськими, місцевими організаціями, їх осередками, філіями та відокремленими структурними підрозділами) 19 228 політичних партій, 74 728 громадських організацій, 24 859 релігійних організацій, 29 069 профспілкових об'єднань, 282 творчих спілок та інших професійних організацій, 14 166 благодійних організацій, 15 176 об'єднань співвласників багатоквартирного будинку, 1 434 органів саморганізації населення [5]. Незважаючи на зростання кількості громадських організацій, за чисельністю НУО на 10 тис. населення Україна значно відстає від країн ЄС і Македонії [6, с. 43].

Проте на рівень розвитку громадянського суспільства впливає не стільки кількість громадських об'єднань, скільки їх дієвість і можливість здійснювати помітний вплив на ухвалення політичних рішень у державі. При цьому маємо зауважити, що існування великої кількості громадських організацій різного спрямування не обов'язково означає високий рівень громадської активності. Очевидно й те, що кількість і якість діяльності громадських організацій несумірні: попри величезну кількість зареєстрованих НУО, лише менша їх частина постійно й активно працює, більшість же існує формально. За різними оцінками, активні та постійно діючі громадські організації становлять лише 8—9 % від їх загальної кількості в Україні, або близько 4—5 тисяч організацій, які працюють не менше двох років, мають досвід виконання двох і більше проектів та є відомими в своєму регіоні [7, с. 18; 8]. Так, про результати своєї діяльності за 2010 р. органам статистики прозвитувало лише 21677 центральних органів громадських організацій, що дорівнює лише 39,2 % від їх загальної кількості. Ці дані з роками майже не зазнають істотних змін.

Географічний розподіл громадських об'єднань в Україні відзначається крайньою нерівномірністю. Логічно, що провідні позиції у розвитку НУО посідає

м. Київ, у якому, за різними джерелами, функціонує від 91 до 150 громадських організацій. У Київській області та в столиці діє нині понад 300 громадських об'єднань, що становить понад 25 % від загальної кількості НУО України, які працюють у різних галузях суспільного життя. Серед регіональних центрів провідне місце посідають міста Львів та область, Рівне, Харків та область, Одеса та область, Донецьк і область, Дніпропетровськ та область, АР Крим. В усіх інших областях функціонує незначна кількість НУО — від 2 % до 5 % у кожній.

Діяльність громадських організацій охоплює практично всі сфери суспільного життя України, найбільше вони опікуються проблемами дітей і молоді, громадянською освітою, правами людини та вирішенням соціальних питань. При цьому варто вказати на низьку фінансову життєздатність громадських об'єднань, детерміновану їх значною залежністю від зовнішнього фінансування. Як зазначають аналітики, у структурі доходів громадських організацій України найбільшим джерелом є благодійні внески іноземних донорів (21,5 % з урахуванням м. Києва та 30,5 % загалом). Благодійні внески підприємств України до громадських організацій у 2010 р. склали тільки 15,1 %, хоча у 2009 р. такі внески становили 20,7 % доходів громадських організацій [9, 10]. Частка фінансової підтримки з державного чи місцевого бюджетів (у вигляді грантів, відшкодувань за надані послуги) у бюджеті пересічної громадської організації України дорівнює 2—3 % аналогічної організації в країнах ЄС, в яких фінансова підтримка становить 40—60 % [10]. Фактично, в Україні соціально-економічний аспект діяльності громадських об'єднань залишається недооціненим і соціально не витребуваним.

Попри активізацію діяльності громадських об'єднань українці, в цілому, дають доволі низьку оцінку їх ефективності, про що свідчить як рівень довіри громадян до них, так і участь у їхній діяльності. Згідно з результатами соціологічного опитування, проведеного Центром Разумкова, у березні 2013 року повністю довіряли громадським організаціям — 4,5 %, швидше довіряли — 35 %, недовіру висловило — 45,5 %, не визначилися з відповіддю — 14,9 % [11]. Узагалі, кількість громадян, здатних обстоювати свої права та інтереси перед державою, є незначною. За даними Інституту соціології НАН України, більше половини опитаних українців песимістично оцінює свої можливості впливати на рішення центральної і місцевої влади, а 80 % українців не є членами жодної з громадських організацій [12, 13]. Соціологічні опитування киян експертами Центру Разумкова продемонстрували ще невтішніші дані: 93,9 % мешканців столиці не є членами громадських організацій, і лише 5,4 % киян залучені до громадських об'єднань [14]. Винятком із ситуації можна вважати волонтерську діяльність молоді під час підготовки та проведення в Україні та Польщі футбольного чемпіонату «Євро—2012» [15]. Однак, на відміну від багатьох європейських країн практика волонтерської роботи не набула широкого поширення в Україні. З одного боку, це пояснюється надмірним правовим регулюванням волонтерської діяльності, з іншого — психологічною неготовністю й економічною неспроможністю українського населення працювати безкоштовно у традиційних галузях волонтерської діяльності (робота у притулках для дітей, школах-інтернатах, догляд літніх людей, хворих, допомога людям з обмеженими можливостями тощо).

Водночас в Україні бракує ефективної системи прозорого бюджетного фінансування, а також загальноприйнятої у демократичних країнах системи заохочень інвестувань коштів вітчизняного бізнесу в «третій сектор». За таких умов громадські організації змушені покладатися на закордонні джерела фінансування. При цьому, до останнього часу держава не виявляла зацікавленості у створенні умов для формування ефективної системи інституцій громадянського суспільства (профспілок, молодіжних рухів, недержавних організацій і фондів, громадських

інститутів соціального спрямування, жіночих і благодійних організацій, аналітичних центрів тощо), покликаних стримувати притаманну будь-якій владі схильність до надмірної регламентації суспільного середовища.

22 березня 2012 року Верховна Рада України ухвалила новий Закон «Про громадські організації», що значно спрощує процедуру їх державної реєстрації. Проте ухвалення законів і декларацій намірів ще не є запорукою успіху [16]. Незважаючи на спільне проведення певних заходів організаціями громадянського суспільства з представниками влади, говорити про активізацію їх взаємодії та взаємну довіру ще зарано. Серед численних причин гальмування активної співпраці владних інституцій з громадськими організаціями варто назвати, з одного боку — відсутність відкритості і прозорості влади в Україні, з другого — недостатньо високу роль і вплив громадських організацій у вітчизняному суспільно-політичному житті.

Ці причини є наслідком того, що на пострадянському просторі громадські об'єднання опинилися перед викликами з боку авторитарних або напівдемократичних політичних режимів. Тривалий час відносини між державним і громадським сектором характеризувались обопільною усунутістю внаслідок недосконалості політичної комунікації та відсутності чітко вироблених механізмів співробітництва.

Налагодження співпраці громадських організацій з органами державної влади, метою якої є залучення НУО до прийняття політичних рішень, є важливим чинником і індикатором розвитку активного громадянського суспільства. Моделі взаємовідносин між громадськими об'єднаннями та органами влади можуть бути різними, держава може виступити в ролі замовника аналітичних послуг (модель «замовник — НУО — продукт»). Проте модель «ідея — НУО — політичне рішення» має бути ефективнішою, результативнішою і прогнозованішою для самої держави.

Аналітики наголошують, що в Україні «...як і, певною мірою, в інших країнах пострадянського простору, унаочнено феномен своєїрідної дихотомії інститутів громадянського суспільства. В окремі періоди політичного часу вплив цієї двоїстості можна відчутти в різній суспільній концентрації». Причини феномену специфічної дуальності громадських інституцій криються в історії становлення організацій громадянського суспільства в сучасній Україні. З одного боку, на початку 1990-х створювалися громадські рухи, які значною мірою були пов'язані з правозахисною діяльністю, дисидентськими традиціями; з іншого боку, організації радянської доби вміло кооптувалися в змінені суспільно-політичні реалії та існують до сьогодні, дістаючи підтримку з боку держави [17].

В останні роки в Україні спостерігаються тривожні тенденції, пов'язані з поступовим формуванням авторитарного чи напівавторитарного/напівдемократичного режиму, що виявляється у концентрації влади в руках президента і наближених до нього груп та їх впливі на парламент. У 2010 році Україну виключили з категорії вільних країн у рейтингу американської неурядової організації «Freedom House». Того ж року Європейський Союз відзначав погіршення ситуації в Україні протягом 2010 року у сфері дотримання прав людини, основних свобод і верховенства права. «Громадські організації та опозиційні партії скаржилися на обмеження свободи зборів», — наголошується у звітному документі. Окрім цього, Євросоюз також зауважив, що «в Україні знижується повага до демократичних стандартів і фундаментальних свобод, таких, як свобода ЗМІ і зборів» [18].

У звіті «Freedom House» щодо України зазначалося, що порівняно з 2011 роком було зафіксовано лише кілька нових фактів систематичного тиску на «громадські об'єднання з боку СБУ та інших правоохоронних органів, втручання у діяльність організацій громадянського суспільства чи перешкоджання іноземним донорами

надавати гранти українським організаціям». Відповідно до цієї характеристики, робиться висновок, що влада, очевидно, проводила більш нейтральну та збалансовану політику щодо «третього сектора» та намагалася залучити до співпраці ті його ініціативи, яких не сприймала як безпосередню загрозу собі [19].

Особливістю розвитку «третього сектора» в Україні на сучасному етапі є підвищення рівня політизації громадських об'єднань як наслідок зниження рівня демократії в країні. При цьому збільшується кількість відмінностей від загальноприйнятих норм розвитку інституцій громадянського суспільства та варіативність ситуацій у процесі становлення та функціонування громадських організацій.

Політизація неурядових організацій — процес об'єктивний і закономірний: суспільство прагне контролювати і впливати на дії влади. Однак в українських умовах політизація громадських об'єднань призводить до того, що вони стають не суб'єктом політичного процесу, а інструментом передвиборчої боротьби. За умови існування чи формування в Україні інституту лобіювання (політичного, економічного, соціального тощо), обслуговування неурядовими організаціями інтересів певної політичної сили мало б свої позитивні результати. «Тобто суспільно значущі інтереси, представниками яких і повинні бути громадські організації, були б інкорпоровані в політичну систему, а проекти, що надаються такими організаціями, мали б політико-правові наслідки», — вважає Є. Пожидаєв [20, 22]. Проте нині в українських реаліях виразником приватних інтересів є радше саме партії, а не громадські організації, тому увага НУО нині має бути прикута також і до налагодження та розвитку суспільного діалогу з політичними партіями.

Поряд із цим існують системні чинники, що вповільнюють або гальмують розвиток і діяльність громадських організацій: 1) інституційні (низька інституційна спроможність громадських об'єднань); 2) законодавчі (недосконале законодавство, що регламентує діяльність громадських організацій); 3) комунікативні (проблеми партнерства між громадськими об'єднаннями та владою, між самими НУО).

Основними проблемами у процесі налагодження партнерства та розвитку взаємодії між органами державної влади і громадськими організаціями можна вважати такі. По-перше, зберігається формальний підхід інститутів влади до формування консультативно-дорадчих структур із залученням громадських організацій до проведення консультацій та обговорень стратегічних питань і нагальних проблем розвитку з НУО та групами інтересів, що зумовлює низьку ефективність такої роботи. Створені на сьогодні громадські ради мають номінальний характер, їх вплив на вироблення та прийняття рішень органами влади, формування та реалізацію державної політики є мінімальним або й узагалі нульовим. По-друге, донині в Україні немає цілісної стратегічної державної політики щодо розвитку партнерських відносин з громадськими об'єднаннями. По-третє, неврахування чи й ігнорування пропозицій громадських організацій щодо тих чи тих аспектів політики внеможливує результативність конструктивного діалогу. Відсутність ефективної комунікації влади з експертним середовищем і ресурсної підтримки такої діяльності негативно позначається як на авторитеті держави, так і на іміджі громадських об'єднань. По-четверте, недостатня відкритість і прозорість органів державної влади внеможливує здійснення неурядовими організаціями громадського контролю за діями влади, впровадження соціально важливих програм.

Водночас варто зауважити, що почасти громадські організації самі не використовують повною мірою навіть ті можливості, що їм надає законодавство, для налагодження тісної співпраці між владою і суспільством, адже це вимагає наявності в них відповідної інституційної спроможності, належних ресурсів і високого фахового рівня.

Висновки. Поступ громадянського суспільства в нашій країні залежить від розв'язання значної кількості непростих проблем, однією з яких є необхідність удосконалення відносин між державою і суспільством, владою і громадянами. За таких умов зростає роль держави у підтримці розвитку громадських об'єднань, оскільки вони потребують сильної державної влади, яка б створювала правові, політичні, організаційні умови для їх існування, виступаючи гарантом їх діяльності. Реалізація взаємного зближення громадських організацій і владних структур, які б виявлялися у поширенні державних повноважень на соціальну сферу, з одного боку, та впливі неурядових організацій на функціонування політичної системи, з іншого, — значно прискорила б становлення в Україні європейської моделі громадянського суспільства. Демократична самоорганізація, захищена від будь-якого адміністративного тиску чи прямого втручання з боку органів державної влади, в умовах справжньої демократизації і модернізації суспільства слугуватиме утвердженню «третього сектора» як потужного чинника вітчизняного громадянського суспільства.

Впевнені, що вітчизняний соціум утвердить себе громадянським суспільством європейського рівня у повному його розумінні.

Література

1. Калінічева Г. І. Дослідження проблем політичної системи та громадянського суспільства у вітчизняній науці / Калінічева Г. І. // Політична система і громадянське суспільство: європейські та українські реалії: монографія / за заг. ред. д. і. н. А. І. Кудряченка. — К.: НІСД, 2007. — 396 с. — С. 45—92.
2. Калінічева Г. І. Становлення громадянського суспільства в Україні: європейський контекст / Калінічева Г. І. // Культурно-цивілізаційний простір Європи і Україна: особливості становлення та сучасні тенденції розвитку: колективна монографія / керівник авторського колективу і науковий редактор — д.і.н. проф. Кудряченко А. І. Інститут європейських досліджень НАН України. — К.: Університет «Україна», 2010. — 405 с. — С. 322—343.
3. Закон України «Про громадські об'єднання». Редакція від 05.08.2012 // Відомості Верховної Ради України. — 2013. — № 1. — Ст. 1.
4. Хабермас Ю. Демократія. Разум. Нравственность: Московские лекции и интервью / РАН; Институт философии / Н. В. Мотрошилова (отв.ред.). — М.: АО «КАМІ», Academia, 1995. — 450 с.
5. Державна служба статистики [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
6. Красносільська А. Показники розвитку громадянського суспільства України у європейському контексті / Красносільська А. // Показники розвитку громадянського суспільства в Україні / О. Ю. Вінніков, А. О. Красносільська, М. В. Лациба; Укр. незалеж. центр політ. дослідж. — К.: Агентство «Україна», 2012. — 80 с.
7. Стан та динаміка розвитку неурядових організацій України 2002—2006 роки: Звіт за даними дослідження / Автори-упорядники: Л. Паливода, О. Кікоть. — К.: [БФ «Творчий центр «Каунтерпарт»], 2006. — 160 с.
8. Стан та динаміка розвитку неурядових організацій України 2002—2009 роки: Звіт за даними дослідження / Л. Паливода, С. Голота. — К.: КуПол. — 2010. — 112 с.
9. Про стан розвитку громадянського суспільства в Україні: аналітична доповідь / А. В. Єрмолаєв, Д. М. Горєлов, О. А. Корнієвський [та ін.]. — К.: НІСД, 2012. — 48 с.
10. Красносільська А. Європейські мірки. Показники розвитку громадянського суспільства України у європейському контексті / А. Красносільська [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ucipr.kiev.ua/modules.php?op=modload&pa> (станом на 16.08.2012 р.).
11. Чи довіряєте Ви громадським організаціям? Динаміка 2001—2013 рр. / Центр Разумкова [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.razumkov.org.ua/ukr/poll.php?poll_id=81
12. Соціальне самопочуття, настрої та ціннісні орієнтації населення України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/Table/51006/sociolog.htm>

13. 80% українців не беруть участі у жодних громадських організаціях // Тиждень. — 2012. — 1 квітня. — Режим доступу: <http://tyzhden.ua/News/46382>.
14. Чи є Ви членом будь-якої громадської організації? (опитування в Києві) / Центр Разумкова [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.razumkov.org.ua/ukr/poll.php?poll_id=790
15. Працювати на Євро-2012 безплатно хоче рекордна кількість людей / УНІАН [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.unian.net/ukr/news/news-462928.html>
16. Вінніков О. Новий закон «Про громадські об'єднання» — що насправді змінюється для громадських організацій / Правова країна [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://pravovakrayina.org.ua/partner_news
17. Бакальчук В., Тищенко Ю. Взаємини НУО й влади: між ідентичністю, культурою і політикою [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://ua.kulturaenter.pl>
18. Документ спільної робочої групи «Реалізація Європейської політики сусідства у 2010 році. Звіт про хід реалізації проекту в Україні», на додаток до «Спільного повідомлення Комісії Європейському парламенту, Раді Європи, Комітету з економічних та соціальних питань та Комітету регіонів». Нова відповідь на зміни у країнах-сусідах [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://eeas.europa.eu/delegations/ukraine/documents/eu_uk_chronology/enp_report_2010_ukraine_uk.pdf
19. Креймер Д. та ін. Б'ючи на сполох — раунд 2: На захист демократії в Україні. Продовження звіту Freedom House (неофіційний переклад з англійської мови). Липень 2012 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.freedomhouse.org/sites/default/files/Ukraine%202012%20Ukrainian%20FINAL.pdf>
20. Пожидаєв Є. Неурядові організації у суспільно-політичному житті України: межі участі та пріоритети діяльності / Пожидаєв Є. // Стратегічні пріоритети — 2007. — № 4 (5). — С. 19—26.

References

1. Kalinicheva, H. I. Study on problems of political system and civil society in Ukrainian science. In Kudryachenko, A. I. (Ed.) (2007). *Political system and civil society: European and Ukrainian realities: Monograph* (45—92). Kyiv.: National Institute for Strategic Studies (in Ukr.).
2. Kalinicheva, H. I. Establishment of civil society in Ukraine: European context. In Kudryachenko, A. I. *Cultural and civilization space of Europe and Ukraine: peculiarities of formation and current trends of development: collective monograph* (322—343). Institute of European Studies of National Academy of Sciences of Ukraine. — K.: University «Ukrayina» (in Ukr.).
3. About public associations: Law of Ukraine, July 05, 2012. (2013). *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny (Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine)*, 1, 1(in Ukr.).
4. Motroshylova, N.V. (Ed.). (1995). *Habermas Ju. Democracy. Reason. Morality: Moscow lectures and interviews*. Russian Academy of Sciences; Institute of Philosophy. Moscow: AO «KAMI», Academia (in Russ.).
5. State Statistics Service. Retreved from <http://www.ukrstat.gov.ua/> (in Ukr.).
6. Krasnosilska, A. Indicators of development of civil society in Ukraine in European context. In Vinnikov, O. J., Krasnosilska, A. O. & Latsyba, M. V. (Eds.). (2012). *The Indicators of Civil Society Development in Ukraine*. Ukrainian Independent Center of Political Studies. K. : Agency «Ukrayina» (in Ukr.).
7. Palyvoda, L. & Kikot, O. (Eds.). (2006). *State and dynamics of development of Non-Governmental Organizations in Ukraine during 2002—2006. Report on data of research*. Kyiv.: [BF «Tvorchyy tsenter «Kaunterpart»] (in Ukr.).
8. Palyvoda, L. & Golota S. (Eds.). (2010). *State and dynamics of development of Non-governmental organizations in Ukraine during 2002-2009. Report on data of research*. Kyiv: Vydavnychyy Dim «KuPol» (in Ukr.).
9. Yermolayev, A. V., Gorelov, D. M., Korniyevskyy O. A. et al. *About state of development of civil society in Ukraine: Analytical Report*. (2012). Kyiv: National Institute for Strategic Studies (in Ukr.).
10. Krasnosilska, A. *European standards. Indicators of development of civil society in Ukraine in European context*. Retrieved from <http://www.ucipr.kiev.ua/modules.php?op=modload&na> (in Ukr.).

11. *Do you trust public organizations? 2001-2013 Dynamics*. (Razumkov Center). Retrieved from http://www.razumkov.org.ua/ukr/poll.php?poll_id=81 (in Ukr.).
12. *Social self-feeling, mood and valuable orientation of population of Ukraine*. Retrieved from <http://www.niss.gov.ua/Table/51006/socycolog.htm> (in Ukr.).
13. *80 % of Ukrainians do not take part in any public organizations*. (Tyzhden, 2012, April 1). Retrieved from <http://tyzhden.ua/News/46382> (in Ukr.).
14. *Are you a member of any Non-governmental organization?* (Questioning in Kiev). Razumkov Center. Retrieved from http://www.razumkov.org.ua/ukr/poll.php?poll_id=790 (in Ukr.).
15. *Record number of people is willing to work free of charge for the Euro-2012*. UNIAN. Retrieved from <http://www.unian.net/ukr/news/news-462928.html> (in Ukr.).
16. Vinnikov, O. *New Law «About Public Associations» — What is really changing for public organizations*. (Pravova krayina). Retrieved from http://pravovakrayina.org.ua/partner_news (in Ukr.).
17. Bakalchuk V., & Tyshchenko Ju. *Relations of Non-governmental organizations and government: on the borderline of identity, culture and politics* Retrieved from <http://ua.kulturaenter.pl> (in Ukr.).
18. *Document of Joint Working Group «Realisation of European Neighbourhood Policy in 2010». Report on realisation of project in Ukraine, in addition to «Common Message of Commission to European Parliament, Council of Europe, Economic and Social Committee and Committee of the Regions». New response on changes in countries-neighbours*. Retrieved from http://eeas.europa.eu/delegations/ukraine/documents/eu_uk_chronology/enp_report_2010_ukraine_uk.pdf (in Ukr.).
19. Krejmer, D., president of Freedom House et al. (July 2012). *Sounding the Alarm — Round 2: Protecting Democracy in Ukraine*, which is the follow up to a previous report (unofficial translation from English). Retrieved from <http://www.freedomhouse.org/sites/default/files/Ukraine%202012%20Ukrainian%20FINAL.pdf> (in Ukr.).
20. Pozhydajev, Je. (2007). *Non-governmental organizations in social and political life of Ukraine: limits of participation and priorities of activity. Strategichni priorytety _ (Strategical priorities), 4 (5), 19–26* (in Ukr.).

УДК 340.14

Калиновський В. С.*,
кандидат історичних наук, професор,
Національна академія внутрішніх справ,
Київ, Україна;
Капічон О. Г., студентка V курсу,
Національна академія внутрішніх справ,
Київ, Україна. ol4ik-blondy@rambler.ru

ПРОБЛЕМИ ЕТНОДЕРЖАВОТВОРЕННЯ В ПРАЦЯХ ПРОФЕСОРА Ю. РИМАРЕНКА

Анотація. Проаналізовано проблеми розвитку етнодержавотворення в Україні. Розглянуто погляди професора Ю. Римаренка на становлення української нації. Досліджено роль титульної нації та субетносів у формування унітаризму держави.

Ключові слова: нація, народ, етнос, державотворення, титульна нація, держава, патріотизм, субетнос.

Аннотация. Проанализированы проблемы развития этногосударственного строительства в Украине. Рассмотрены взгляды профессора Ю. Римаренко на становление украинской нации. Исследовано роль титульной нации и субэтносов у формировании унитаризма государства.

Ключевые слова: нация, народ, этнос, создание государства, титульная нация, государство, патриотизм, субэтнос.

* * Kalynovskyy, V. S., Ph. D. in History, Professor, National Academy of Internal Affairs, Kyiv, Ukraine; Kapichon, O. G., undergraduate student, National Academy of Internal Affairs, Kyiv, Ukraine. ol4ik-blondy@rambler.ru

PROBLEMS OF ETHNIC AND STATE BUILDING IN THE WORKS OF PROFESSOR Yu. RYMARENKO